

Ruotsin lain Suomeen tulo

Suomessa sovellettiin tapaoikeutta maan tullessa Ruotsin valtaan 1200- ja 1300-lukujen aikana. Ruotsissa noudatettiin paikallisia maakuntalakeja. Suomen rannikkoseuduilla, joiden väestö oli Ruotsista tulleiden siirtolaisen jälkeläisiä, lienee noudatettu Helsinglannin lakia.

Ratkaiseva merkitys ruotsalaisen oikeuden voimaan pääsemiseksi maassamme oli Maunu Eerikinpojan maanlailla. Laki annettiin 1347 ja sitä tiedetään sovelletun Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1379. Yleinen kaupunkelaki koskeva Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki annettiin 1350. Kuningas Kristofferin maanlaki, johon otettiin noin 75 prosenttia Maunu Eerikinpojan maanlain tekstistä, säädettiin 1442.

Näistä laeista oli pitkään ainoastaan käsinkirjoitettuja kopioita. Kristofferin maanlaki julkaistiin painettuna ruotsiksi ensimmäisen kerran 1608 Kuningas Kaarle IX:n toimesta. Näyttelyssä oli esillä tuon ensimmäisen ruotsinkielisen painoksen arvokas nide.

1300- ja 1400-luvuilla ei tullut kysymykseen, että valtakunnan suomalaisia asukkaita varten olisi maanlaista tehty suomenkieliset käännökset. Ruotsalaisia lakeja, joiden sisältö ja kieli olivat vieraat, sovellettiin niin hyvin kuin voitiin. Ensimmäiset suomenkieliset maanlakien käännökset syntyivät vasta 1500-luvulla.

Kaarle IX, 1550-1611. Öljymaalauk
Gripsholman linnassa Ruotsissa.
Painettu kuva. Kuva: Museovirasto/
Antellin kokoelmat

Ensimmäinen Kristofferin maanlain suomennos - Herra Martti ja Jaakko Finno

Tutkijat ovat olleet kahta mieltä siitä oliko ensimmäinen lainkääntäjä 1500-luvun loppupuolella herra Martti vai Jaakko Finno.

Herra Martti toimi pappina Tukholmassa vuoteen 1550, sen jälkeen kirkkoherrana muualla Ruotsissa ja vuosina 1558 - 1577, siis lähes 20 vuotta, Rauman kirkkoherrana. Vuodesta 1578 hän oli hovisaarnaajana Tukholmassa. Herra Martti oli koko pappisuransa ajan läheinen Juhana III:lle (kuningas 1568 - 1592, Suomen herttua 1556 - 1563). On mahdollista, että Juhana olisi teettänyt maanlain käännökseen herra Martilla.

Jaakko Finno oli syntynyt noin 1540, luultavasti Varsinais-Suomessa. Opiskeltuaan Saksassa hänestä tuli 1568 Turun tuomiokirkkokoulun rehtori ja tuomiokapitulin jäsen. Paitsi koulumies ja yksi kirkon johtomiehistä oli Jaakko Finno myös kirjailija. Hän julkaisi 1580-luvun alkupuolella suomenkielisen katekismuksen ja rukouskirjan sekä ensimmäisen suomenkielisen virsikirjan. Finno kuoli 1588.

Käsitys siitä, että Jaakko Finno olisi suomentanut Kristofferin maanlain, perustuu vuodelta 1578 olevaan Juhana III:n kirjeeseen, jossa kuningas antoi Finnolle tehtäväksi kääntää suomeksi eräitä hyödyllisiä kirjoja. Kirjeessä ei kuitenkaan sanota, mitä nämä hyödylliset kirjat ovat.

Herra Marttia pidetään Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa säilytettävän Tukholman koodeksin tekijänä Ruotsin valtionarkistonhoitajan **Johan Buraeuksen** (kuollut 1652) maininnan perusteella. Erimielisyyttä tutkijoiden kesken on ollut siitä tarkoittiko Buraeuksen "Finska Lagboken gjordes af gamle Her Märten" kopioimista vai alkuperäistä käännöstyötä. Useimmat tutkijat ovat sitä mieltä, että kyseessä on herra Martin käännos. Laki-käännostä ei painettu.

Kyseessä oli koko maanlain suomentaminen. Asetuksia oli suomennettu jo aikaisemmin. Pahimpana esteenä maanlain suomentajan työlle on ollut se, että suomenkielestä puuttui sanoja niiden käsitteiden ilmaisemiseksi, joista kulloinkin oli kysymys. Kristofferin maanlain sanasto oli lain suppeudesta huolimatta varsin rikas, ja laki käsitti useat eri oikeudenalat. Suomentajan oli sen vuoksi luotava uutta sanastoa voidakseen tehdä lukijalle ymmärrettäväksi, mitä lainsäätäjä milloinkin oli tarkoittanut.

Ljungo Tuomaanpoika lainsuomentajana

Hallituksen taholta ei ryhdytty toimenpiteisiin ensimmäisen lainsuomennoksen käsin monistamiseen. Yksityisin varoin jäljentäminen olisi tuottanut paljon kustannuksia. Kun käsikirjoituskopioita ei ollut, laajoissa piireissä ja varsinkaan kaukaisilla seuduilla ei näin ollen edes tiedetty maanlain suomentamisesta.

Kalajoen pohjalainen kirkkoherra Ljungo Tuomaanpoika ryhtyi suomennostyöhön. Oman ilmoituksensa mukaan Ljungo rupesi suomentamaan Kristofferin maanlakia pohjalaisten pappien ja muiden ystäviensä kehotuksesta. Ljungo sai työnsä valmiiksi 1601. Seuraavana vuonna hän lähetti sen Kaarle herttualle omistaen suomennoksensa tälle. Omistuskirjoituksessa Ljungo viittaa myös aiempaan käännökseen ja moittii sitä. Omassa työssään hänen on kuitenkin katsottu seuraavan käännöstä paikoitellen hyvinkin tarkasti, ja sen vuoksi suomennosta on luonnehdittu aikaisemman suomennoksen parannetuksi laitokseksi (Pajula 1960, 44).

Saatuaan maanlain suomennettua käänsi Ljungo Tuomaanpoika myös **Maunu Eerikinpojan** kaupunginlain. Kaupunginlain suomennosta on pidetty maanlain suomennosta heikompana (Pajula 1960, 48).

Kristofferin maanlaki julkaistiin painettuna ruotsiksi 1608. Ajatus suomenkielisen käännöksen painattamisesta nousi esille. **Kuningas Kaarle IX:n** aikana painettiin ensimmäinen koearkki Ljungon tekemästä maanlain käännöksestä 1610. Sen pidemmälle asia ei kuitenkaan edennyt kuninkaan kuoltua pian koearkin painattamisen jälkeen. Ljungon suomennosta ei tiettävästi myöskään kopioitu käsin, joten sillä ei näissä olosuhteissa ollut käytännön merkitystä.

Abraham Kollaniuksen suomennokset

Turun hovioikeuden presidentin **Jöns Kurjen** arvellaan tehneen aloitteen 1640-luvulla sekä maanlain että kaupunginlain uudelleen suomentamisesta, jotta ne voitaisiin myöhemmin painattaa. Kurjen oletetaan saaneen hankkeelle **kuningatar Kristiinan** hyväksymisen. Suomennostyö annettiin nuoren maisterin Abraham Kollaniuksen tehtäväksi.

Aabraham Kollanius oli syntynyt Karkussa ja opiskellut ensin Upsalassa ja sitten Turun akatemiassa sen aloitettua toimintansa. Kollanius vihittiin maisteriksi 1643 akatemian ensimmäisessä maisterinpromootiossa. Kollanius pyrki yliopiston konsistorin notaariksi 1645, mutta ei tullut valituksi puutteellisen ruotsin kielen taitonsa vuoksi. Samana vuonna hän ryhtyi suomennostyöhön ja sai sen valmiiksi 1648. Tämän jälkeen Kollanius hoiti tuomarin tehtäviä eri paikkakunnilla.

Kollaniuksen suomennettavaksi annettiin ruotsalainen lakikirjapainos, joka sisälsi sekä maan- että kaupunginlain. Niiden lisäksi teos sisälsi oikeudenkäyntisäännön ja -järjestyksen, Uplannin lain kirkkokaaren sekä Olaus Petrin laatimat tuomarinohjeet. Kollanius suomensi nämä kaikki ja jätti työnsä tuloksen hovioikeudelle.

Hovioikeudesta suomennos lähetettiin kuningatar Kristiinalle, joka palautti sen Turun hovioikeudelle tarkastettavaksi. Tarkastustyö annettiin komitealle, johon kuului hovioikeudenjäseniä ja maaseudun lakimiehiä. Käännöstä arvosteltiin kovasti, ja komitean työ oli hidasta. Lopulta komitean jäsenet alilaamanni **Henrik Jaakonpoika** Akaasta ja lainlukija **Antti Pacchalenius** Tyrvästä saivat tehtäväkseen kokonaan uuden käännöksen laatimisen. He saivat työnsä valmiiksi 1653, ja näin oli nyt kaksi lainkäännöstä valmiina. Asiakirjoista ei selviä, minne käännökset joutuivat. Kumpakaan ei tuolloin painettu ja koko asia hautautui. Kollaniuksen käännösten oletetaan kuitenkin sisältyvän Tukholman kuninkaallisen kirjaston käsikirjoituskokoelmassa olevaan koodeksiin.

Kustaa II Adolfin sota-artiklat Hartvig Speitzin suomennoksina

Hartvig Henrikinpoika Speitz julkaisi 1642 ensimmäisen painetun suomenkielisen lainkäännöksen. Kyseessä olivat Kustaa II Adolfin sota-artiklat, joka olivat tuon ajan sotaväen rikoslaki. Tavallaan voi ajatella, että julkaisu oli ensimmäinen suomeksi painettu erityisalan lakikirja.

Hartvig Speitz syntyi 1590-luvulla Sääksmäellä. Hänen isänsä **Henrik Jakobinpoika** toimi 1580-luvulta aina 1600-luvun alkuun ammattimaisena tuomarinsijaisena eli lainlukijana Hämeessä ja Ala-Satakunnassa. Myöhemmin isä toimi myös Pohjois-Suomen alilaamannina. Äiti, **Margareta Thomasintytär**, oli vanhaa tuomarisukua. Tuohon aikaan oikeudenkäynneissä voitiin käyttää myös suomea, joten tuomarisuvun vesana Speitz sai suomen kielen taidon kodin perintönä. Perhe oli varakas, ja poika lähetettiin opiskelemaan Wittenbergiin vuonna 1614. Opiskelujen kestosta ei ole tietoa, tiettävästi Speitz ei kuitenkaan suorittanut ylioppilastutkintoa.

Vuonna 1623 Speitz toimi Vehmaan ja Maskun lainlukijana. Ura tuomarina ei kuitenkaan kestänyt vuotta pidempään, sillä kiivasluonteinen Speitz riitautui laamannin kanssa, minkä vuoksi Turun hovioikeus pani hänet viralta.

Speitz suomensi vuonna 1621 annetut sota-artiklat 1620-luvulla. Speitzin itsensä mukaan kääntämisen motiivina oli se, että suomalaiset sotilaat joutuivat kärsimään, koska he eivät ymmärtäneet ruotsinkielisiä lakipykälä. Tuon ajan rangaistukset olivat kovia, ja sotamies saatettiin tuomita kuolemaan varsin pienestä rikkeestä.

Speitz julkaisi käännöksensä ensimmäisen kerran vuonna 1642 kahtenakin painoksena. Kolmas painos ilmestyi vuonna 1643. Ensimmäisessä painoksessa on kahdella kielellä pitkä omistuskirjoitus **Pietari Brahelle**. Jälkimmäisissä painoksissa on yksi sivu omistuskirjoitusta kummallakin kielellä, ja omistuksen kohteena on ”Christilinen Lukia”. Ainakin kaksi jälkimmäistä painosta Speitz julkaisi täysin omalla kustannuksellaan. Ajatus ja teko olivat erittäin jalot, joskaan käännöstä ei pidetä kovin korkeatasoisena.

Hartvig Speitzin 1642 painetun Pietari Brahelle omistetun painoksen nide saatiin Kansalliskirjastosta näyttelyyn.

Speitz teki muitakin lainkäännöksiä, hän käänsi todennäköisesti myös maanlain ja kaupunginlain. Tähän hänellä oli mahdollisuus muun muassa vankeusaikana Hämeen linnassa. Speitz oli hävinnyt Turun hovioikeudessa perintöriidan ja tästä sydämistyneenä kirjoittanut häväistyskirjoitukset hovioikeutta ja erityisesti sen presidenttiä ja kahta asessoria vastaan. Speitz syytti heitä kuninkaallisen oikeuden väärinkäytöstä. Tämän johdosta Speitz tuomittiin kuolemaan. Täytäntöönpanoa kuitenkin lykättiin, ja kuningatar Kristiina muutti tuomion kuuden vuoden vankeudeksi, josta Speitz selvisi parin vuoden vankila-ajalla. Hartvig Speitz kuoli 1651 loppuun asti katkerana Turun hovioikeutta ja erityisesti sen presidenttiä **Jöns Kurkea** kohtaan.

Haartikka Speitzin (1591-1651) votiivitaulu, yksityiskohta, 1619. Vasemmalla olevan henkilön arvellaan esittävän maalauksen lahjoittajaa Hartvig Speitzia. Alkuperäinen kuva: R. O. Welin 1988. Suomen kansallismuseo (Sääksmäen kirkko).

Maanlain ja kaupunginlain käännöksiä on julkaistu myöhemmin painettuina

Kristoffer kuninkaan maanlaki / herra Martin suomeksi kääntämä ; Tukholman codex B 96 julkaisseet E. N. Setälä ja M. Nyholm. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1905.

Kristoffer kuninkaan maanlaki. 2, toisintotekstit verrattuina Tukholman Codexiin B. 96 / Herra Martin suomeksi kääntämä ; julkaisseet M. Airila ja Hertta Harmas. Helsinki . Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1930.

Sveriges rikes landslag stadfäst af konung Christopher år 1442 / öfversättning på finska språket af Ljungo Thome ; på Finska vetenskaps-societetens bekostnad utgifven af Wilh. Gabr. Lagus. Helsingfors, 1852.

Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset. 1, Maanlain ja kaupunkilain teksti / Martti Ulkuniemi. Vaasa, 1975.

Kristoffer kuninkaan maanlaki / julkaissut Martti Rapola ; suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1926.

Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteineen / suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius ; julkaissut Martti Rapola. Helsinki, 1926.

Talonpoikain laki : kuningas Kristofferin maanlain suomennos (1442) Caloniuksen kopion mukaisena / toimittanut Esko Koivusalo. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 2005.

Lähteitä ja lisätietoja:

Grotenfelt, Kustavi: Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta (vuosilta 1548 - 1809). Helsinki, 1912.

Encyclopedia iuridica Fennica = Suomalainen oikeustietosanakirja. 7 , Oikeuden yleistieteet : oikeushistoria, oikeusinformatiikka, oikeussosiologia, oikeusteoria ja -filosofia sekä yleinen oikeuskulttuuri / [toimittajat: Jukka Kekkonen...et al.] ; [kirjoittajat: Aulis Aarnio...et al.]. Helsinki : Suomalainen lakimiesyhdistys, 1999.

Koivusalo, Esko: Suomalainen lakikieli ja vuoden 1734 lain suomennos. Teoksessa: Ruotzin Waldacunnan Laki. Näköispainos. WSOY, 1984.

Melander, Toini: Mistä syystä ovat Hartikka Speitzin sota-artikkelisuomennoksen esilehdet ilmestyneet useina laitoksina? Teoksessa: Juhlajulkaisu K. R. Melanderin kunniaksi hänen täyttäessään 80 vuotta 18.XI.1938. [Helsinki] : Suomen historiallinen seura, 1938.

Pajula, Paavo: Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin. Porvoo, 1960.

Ulkuniemi, Martti: Kuningas Kristoferin maanlaki 1442. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vaasa 1978